

RIIGIKOHUS
KRIMINAALKOLLEGIUM

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-1-1-36-12
Otsuse kuupäev	30. mai 2012
Kohtukoosseis	Eesistuja Priit Pikamäe, liikmed Ott Järvesaar ja Hannes Kiris
Kohtuasi	Kriminaalasi Toomas Tooli ja Karoly Kirberi süüdistuses KarS § 398 ¹ lg 1 järgi
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Ringkonnakohtu 9. novembri 2011. a otsus kriminaalasjas nr 1-09-18627
Kaebuse esitaja ja kaebuse liik	Põhja Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Maria Sutt, kassatsioon
Teised kassatsioonimenetluse pooled	Toomas Tooli kaitsja vandeadvokaat Aivar Pilv, Karoly Kirberi kaitsja vandeadvokaat Jüri Leppik
Asja läbivaatamise kuupäev ja viis	4. aprill 2012, kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

- 1. Tühistada Tallinna Ringkonnakohtu 9. novembri 2011. a otsus Toomas Tooli ja Karoly Kirberi süüdistuses KarS § 398¹ lg 1 järgi ja saata kriminaalasi samale kohtule uueks arutamiseks teises kohtukoosseisus.**
- 2. Prokuröri kassatsioon rahuldada.**
- 3. Määrata AS Advokaadibüroo Aivar Pilv poolt kassatsioonimenetluses Toomas Toolile osutatud õigusabi tasu mõistlikuks suuruseks 2500 eurot (kaks tuhat viissada eurot) ja mõista see välja Eesti Vabariigilt Toomas Tooli kasuks.**
- 4. Karoly Kirberi kaitsja taotlus Karoly Kirberile kassatsioonimenetluse kulude hüvitamise kohta jätta läbi vaatamata.**

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1.

Toomas Tooli ja Karoly Kirberit süüdistatakse selles, et T. Tool andis M. T. volitatud esindajana ajavahemikul 14.-21. juuli 2008 AS-i S maaklerile K. Kirberile tehingukorraldused müüa M. T.-ga seotud AS-i S esindajakontol olevad AS-i A aktsiad suurtes kogustes järjest madalama hinnaga eesmärgiga viia AS-i A aktsia turuhind alla hinnataset 0,56 eurot. Nende tehingukorralduste alusel müüs K. Kirber M. T. AS-i S esindajakontol olevaid AS-i A aktsiaid Tallinna Börsil järgnevalt: 14. juulil 2008. a 225 334 aktsiat keskmise hinnaga 0,6107 eurot; 15. juulil 2008. a 3 727 aktsiat keskmise hinnaga 0,62 eurot; 16. juulil 2008. a 24 000 aktsiat keskmise hinnaga 0,59 eurot; 17. juulil 2008. a 1 000 aktsiat keskmise hinnaga 0,6 eurot; 18. juulil 2008. a 175 000 aktsiat keskmise hinnaga 0,58 eurot ja 21. juulil 2008. a 36 500 aktsiat keskmise hinnaga 0,57 eurot.

Kirjeldatud tegevusega panid K. Kirber ja T. Tool süüdistuse kohaselt kaastäideviijatena toime KarS § 398¹ lg 1 järgi kvalifitseeritava turumanipulatsiooni: finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil eksitusse viiva ja tõenäoliselt eksitusse viiva tehingukorralduse ja tehingu tegemise. Sellise turuhinna kavatsetud mõjutamise tulemusel viidi avalikkus (börsil kauplejad) eksitusse AS-i A aktsia tegeliku turuväärtuse osas ja AS-i A aktsia hind langes 22. juulil 2008 börsipäeva lõpul 0,55 euron. Silmas pidades T. Tooli jätkuvat huvi omandada AS-is A suurosalust ning kõiki T. Tooli, M. T. ja OÜ F poolt tehtud tehinguid AS-i A aktsiatega kogumis, puudus süüdistuses toodud müügitehingutel õigustatud põhjendus ja tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale.

2.

Harju Maakohtu 7. oktoobri 2010. a otsusega mõisteti T. Tool ja K. Kirber õigeks.

2.1.

Kohtu arvates ei surutud süüdistuses märgitud ajavahemikul AS-i A aktsia hinda stabiilselt väärtusest 0,62 eurot väärtuseni 0,55 eurot, kuna juba varem oli AS-i A aktsia hinnas kõikumisi alla 0,6 euro. Seega ei viinud süüdistatavad AS-i A aktsia hinda tavapäratule või kunstlikule tasemele ega hoidnud seda tavapäratul või kunstlikul tasemel. T. Tool oli aktiivselt börsil osaleja, kes andis teiste seas ka süüdistuses märgitud ajavahemikul AS-i A aktsiaga seotud tehingukorraldusi. Investorina oli ta ühel hetkel huvitatud nende aktsiate ostust, kuid hinnates järgmisel hetkel ettevõtte perspektiivi, pidas õigemaks aktsiatest loobuda. Seega tegutses T. Tool lähtuvalt enda majanduslikest huvidest ja ta ei pidanud võimalikuks, et tema tegevuse tulemusel AS-i A aktsia hind langeb. On tõendatud, et K. Kirber tegi süüdistuses märgitud ajavahemikul AS-i A aktsiatega tehinguid ka T. Tooli tehingukorralduste alusel, kuid ta tegi seda oma oskuste ja kogemuste piires parimal võimalikul viisil. Kohus leidis, et T. Tool andis korraldusi õiguspäraste tehingute tegemiseks,

milleks on igaühel võõrandamatu õigus. Aktsiatega börsil kauplemisel nende hind kõigubki. Kuna aga tegu, s.o kauplemine, oli õiguspärane, siis ei saanud kauplemise tagajärjena kujunenud hind olla ebaseaduslik. Ei ole tuvastatud, et just T. Tooli tehingukorralduste alusel tehtud tehingud oleksid AS-i A aktsia hinna alla surunud, sest nende aktsiatega kauplesid sel ajal teisedki investorid ja turg oli üldises languses.

2.2.

Maakohtu otsusega loeti nii T. Tooli kui ka K. Kirberi poolt kaitsjatele makstud tasu mõistlikuks 50 000 krooni ulatuses ja nimetatud summa mõisteti kummagi süüdistatava kasuks välja.

3.

Harju Maakohtu otsuse peale esitasid apellatsiooni prokurör, kes taotles T. Tooli ja K. Kirberi süüditunnistamist, ning mõlema süüdistatava kaitsjad, kes taotlesid maakohtu otsuse tühistamist kaitsjatasude hüvitamise osas.

3.1.

Prokurör leidis, et väärtpaberituru seaduses sätestatust tulenevalt ei olnud T. Toolil piiramatut õigust talle kuuluvaid väärtpabereid võõrandada, vaid ta pidi neid müües arvestama kohustusega järgida väärtpaberituru seaduses sätestatud piiranguid, sh keeldu sooritada turumanipulatsiooni. T. Tooli ütlused selle kohta, et süüdistuses kirjeldatud aktsiatehingud olid kantud üksnes majanduslikust huvist, mitte aga eesmärgist viia AS-i A aktsiahind allapoole hinnataset 0,56 eurot, on ebausaldusväärsed. T. Tooli ja K. Kirberi vahel toimunud telefonikõnedest nähtub, et T. Toolil oli eesmärk viia AS-i A aktsiahind allapoole eelmärgitud hinnataset. Maakohus on asunud ebaõigele seisukohale, et T. Tooli ja K. Kirberi poolt tehtud tehingud ja tehingukorraldused ei olnud eksitusse viivad. Kohus on käsitlenud KarS § 398¹ koosseisu kui tagajärjedelikti, asetades rõhu tagajärje saabumisele ja unustades analüüsida prokuratuuri arvates määravat tunnust - eesmärki mõjutada finantsinstrumendi turuhinda. Samuti on kohus ekslikult eeldanud, et kuriteokoosseisu täitmiseks peab olema väärtpaberi hind liikunud tavapäratule või kunstlikule tasemele, ehk siis enneolematule tasemele, kus kunagi varem pole kaubeldud.

3.2.

K. Kirberi kaitsja taotles maakohtu otsuse tühistamist osas, millega Eesti Vabariigilt mõisteti K. Kirberi kasuks välja 50 000 krooni valitud kaitsjale makstud õigusabikulude katteks. Kaitsja taotles õigusabikulude katteks K. Kirberile 166 800 krooni (10 660,46 euro) väljamõistmist. Samuti taotles kaitsja maakohtu otsuse täiendamist KrMS § 314 p 6 kohase otsustusega ja K. Kirberile kriminaalmenetlusega tekitatud kahju eest hüvitise määramist.

3.3.

T. Tooli kaitsja taotles maakohtu otsuse tühistamist osas, millega Eesti Vabariigilt mõisteti T. Tooli kasuks välja 50 000 krooni valitud kaitsjale makstud õigusabikulude katteks. Kaitsja taotles õigusabikulude katteks T. Toolile 871 287,60 krooni (55 685,42 euro) väljamõistmist.

4.

Tallinna Ringkonnakohtu 28. veebruari 2011. a otsusega tühistati maakohtu otsus T. Toolile ja K. Kirberile õigusabikulude hüvitamise osas. Selles osas tegi ringkonnakohus uue otsuse, muus osas jättis aga maakohtu otsuse muutmata.

5.

Riigikohtu 15. juuni 2011. a otsusega Tallinna Ringkonnakohtu 28. veebruari 2011. a otsus tühistati ja kriminaalasi saadeti Tallinna Ringkonnakohtule uueks arutamiseks.

6.

Tallinna Ringkonnakohtu 9. novembri 2011. a otsusega tühistati maakohtu otsus Eesti Vabariigilt T. Tooli ja K. Kirberi valitud kaitsjatele makstud tasu katteks 50 000 krooni väljamõistmise osas. Ringkonnakohus mõistis uue otsusega Eesti Vabariigilt T. Tooli kasuks välja 19 173,49 eurot (300 000 krooni) ja K. Kirberi kasuks 10 660,46 eurot (166 800 krooni) valitud kaitsjatele makstud tasu katteks. Muus osas jättis ringkonnakohus maakohtu otsuse muutmata. Kaitsjate apellatsioonid rahuldas ringkonnakohus osaliselt ja jättis prokuröri apellatsiooni rahuldamata.

6.1.

Ringkonnakohus märkis, et KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni objektiivne koosseis seisneb muu hulgas finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil eksitusse viiva või tõenäoliselt eksitusse viiva tehingu või tehingukorralduse tegemises. T. Toolile ja K. Kirberile on esitatud süüdistus eksitusse viiva ja tõenäoliselt eksitusse viiva tehingukorralduse ja tehingu tegemises finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil. Süüdistuse kohaselt puudus AS-i A aktsiatega tehtud müügitehingutel õigustatud põhjendus ja tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale. Süüdistuses aga ei märgita, millises osas olid tehingud ja tehingukorraldused eksitusse viivad ning millises osas tõenäoliselt eksitusse viivad. Samuti ei selgu sellest, millel põhineb süüdistuse väide, et aktsiatega tehtud müügitehingutel puudus õigustatud põhjendus ja tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale.

6.2.

Karistusseadustiku § 398¹ lg 1 sätestab vastutuse üksnes ebaseaduslike, mitte aga igasuguste toimingute eest, mistõttu on sellise süüdistuse sisustamiseks vajalik viidata õigusnormile, mis

tunnistab osa toimingutest ebaseaduslikeks. Seega on KarS § 398¹ lg 1 näol tegemist blanketse normiga, mis tuleb sisustada väljaspoole karistusõigust jäävate õigusnormidega. T. Tooli ja K. Kirberi süüdistuses ei viidata aga ühelegi õigusnormile, mida süüdistatavad oma tegevusega rikkusid.

6.3.

Kuna T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistus on puudulik ja konkretiseerimata, siis ei ole vajalik ega võimalik peatuda prokuröri apellatsiooni väidetel, milles taotletakse süüdimõistva kohtuotsuse tegemist.

6.4.

Ringkonnakohus ei rahuldanud K. Kirberi kaitsja taotlust hüvitada K. Kirberile kriminaalmenetlusega tekitatud kahju KrMS § 314 p 6 alusel, märkides, et seda sätet tuleb käsitleda koostoimes riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadusega, mille § 1 lg 1 p-st 1 ja § 2 lg-st 1 tuleneb, et KrMS § 314 p-s 6 nimetatud kahju all mõeldakse alusetult vahi all viibimisega tekitatud kahju. Kuna K. Kirber ei ole kriminaalmenetluse kestel vahi all viibinud, pole kaitsja taotluse rahuldamiseks alust.

KASSATSIOONIMENETLUSE POOLTE SEISUKOHAD

7.

Tallinna Ringkonnakohtu otsuse peale esitas kassatsiooni Põhja Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Maria Sutt, kes taotleb ringkonnakohtu otsuse tühistamist ja kriminaalasja saatmist samale kohtule uueks arutamiseks. Kassaatori hinnangul on ringkonnakohus asunud ilma selgitusteta põhjendamatule seisukohale, nagu oleks KarS §-s 398¹ sätestatud turumanipulatsiooni koosseis blanketne. Ringkonnakohtu väide, nagu oleks KarS § 398¹ järgi karistatavaks teoks ebaseaduslike toimingute tegemine, mitte aga selles normis kirjeldatud käitumine, on väär. Ringkonnakohus asub paljasõnaliselt seisukohale, et maakohus on ise sisustanud T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistust. Süüdistusakt sisaldab kogu väärtpaberituru seaduse (VPTS) § 188¹⁵ lg-s 1 toodud turumanipulatsiooni käsitlust, avades seejuures mõisted „õigustatud põhjendus“ ja „turu tunnustatud tava“; määratledes, et süüdistatavatele etteheidetavad tehingud vastavad (lisaks KarS § 398¹ lg 1 koosseisule) ka VPTS § 188¹⁵ lg 1 p-de 1 ja 2 tunnustele; ja andes põhjenduse, miks prokuratuur ei pea T. Tooli tehinguid majanduslikult põhjendatuks.

8.

Kassatsioonivastustes taotlesid T. Tooli kaitsja vandeadvokaat Aivar Pilv ja K. Kirberi kaitsja vandeadvokaat Jüri Leppik ringkonnakohtu otsuse muutmata ja kassatsiooni rahuldamata jätmist.

8.1.

T. Tooli kaitsja soostub ringkonnakohtu hinnanguga, mille kohaselt on T. Toolile esitatud süüdistus ebaselge ja konkretiseerimata. Samuti on ringkonnakohus asunud kaitsja arvates põhjendatult seisukohale, et turumanipulatsiooni kuriteokoosseis on blanketne. Prokuröri seisukohad KarS §-s 398¹ sätestatud kuriteo koosseisu kohta on olnud heitlikud ja vasturääkivad. Muu hulgas ei ole prokurör põhjendamatult võtnud süüdistusaktis ega ka kriminaalasja edasise menetlemise käigus seisukohta, kas turumanipulatsiooni kuriteokoosseis vastab tagajärje- või teodelikti tunnustele. Süüdistuse põhjal ei ole võimalik aru saada, kas T. Toolile etteheidetav tegu on eksitusse viiva või tõenäoliselt eksitusse viiva tehingukorralduse tegemine. Tõendamata on, et nimetatud tehingukorraldustel puuduvad õigustatud põhjendused ja et need on vastuolus tavapärase turukäitumisega.

8.2.

K. Kirberi kaitsja leiab, et kassatsioon ei vasta seaduse nõuetele ja Riigikohtul ei ole võimalik asuda ise kassatsiooni sisustama. Kaitsja arvates ei ole kohtud kriminaalasja menetlemisel tuvastanud turumanipulatsiooni kuriteokoosseisuga kaitstud õigushüve riivet, mistõttu puudus ka alus K. Kirberi süüditunnistamiseks. Kaitsja nõustub ringkonnakohtuga, et turumanipulatsiooni kuriteokoosseis on blanketse teokirjeldusega.

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

9.

Kriminaalkolleegium määratleb esmalt KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni kuriteokoosseisuga kaitstava õigushüve, analüüsib VPTS § 188¹⁵ lg-s 1 ning KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni koosseisude vahekorda ja turumanipulatsiooni õigusvastasust välistavaid asjaolusid (I). Seejärel käsitleb kolleegium ringkonnakohtu kriitikat T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistuse kohta (II). Lõpuks lahendab kolleegium kassatsiooni ja võtab seisukoha kassatsioonimenetluse kulude hüvitamise osas (III).

I

10.

KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni kuriteokoosseisuga kaitstava õigushüvena tuleb käsitada reguleeritud väärtpaberituru käibe usaldusväärsust. Kriminaalkolleegium osutab sellega seoses, et RKKKo-s asjas nr 3-1-1-70-11 on asutud seisukohale, et seda, kas väärtpaberiturul tegutsev isik võib olla toime pannud turumanipulatsioonina karistatava teo, tuleb selgitada väärtpaberituru toimimise aluspõhimõtete valguses. Väärtpaberituru tõhusaks toimimiseks on eelkõige vajalik sellel osalejate usaldus turu vastu. Usalduse tekkimise jaoks

on oluline ajakohaselt õige, täpse ja täieliku teabe kättesaadavus väärtpaberite ja nende emitentide kohta ning pakkumuste ja tehingute tegemise kohta. Turu läbipaistvus võimaldab investoritel teha kaalutud otsuseid väärtpaberite hinnastamiseks, omandamiseks ja võõrandamiseks. Eeltoodud põhimõtteid rikutakse olukorras, kus keegi püüab muuta väärtpaberi hinda või mõjutada tehinguid või tehingukorraldusi või levitab teavet viisil, mis jätab väärtpaberiga kauplemisest turul või selle emitendist vale mulje. Selliste tegudega seatakse turuosalisel ebamõistlikult ebasoodsasse olukorda, kahjustatakse nende huve, turu läbipaistvust ja tõhusust ning vähendatakse seeläbi üldist usaldust turu vastu (vt viidatud otsuse p 16). Kolleegium juhib tähelepanu, et väärtpaberitega tehingute tegemine on võimalik ka väljaspool reguleeritud turgu, ilma väärtpaberite avaliku pakkumiseta VPTS § 12 lg 1 mõttes. Sellisel juhul väärtpaberituru seaduses väärtpaberite avalikule pakkumisele reguleeritud väärtpaberiturul kehtestatud reeglid ei rakendu.

11.

KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatakse turumanipulatsioon alternatiivaktiliselt kui reguleeritud turu või finantsinstrumendi turuhinna või reguleeritud kauplemissüsteemis kauplemiseks võetud finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil eksitusse viiva või tõenäoliselt eksitusse viiva tehingu või tehingukorralduse tegemine või emitendi finantsinstrumendi suhtes teadvalt ebaõige või eksitava teabe levitamine emitendi aktsia- või osakapitalis osalust omava või emitendiga töö- või ametiülesannete kaudu seotud isiku poolt.

11.1.

Arutatava kriminaalasja kontekstis omab tähendust KarS § 398¹ lg-s 1 turumanipulatsiooni koosseisualternatiividest finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil eksitusse viiva või tõenäoliselt eksitusse viiva tehingu või tehingukorralduse tegemine. Nimetatud koosseisualternatiivi realiseerimiseks tuleb teha tehing või tehingukorraldus, mille mõjul objektiivse *ex ante* kõrvaltvaataja hinnangul satuks mõistlik finantsinstrumentidesse investeeriv isik vähemalt tõenäoliselt eksitusse. Millised tehingud või tehingukorraldused on eksitavad, on iga kord tuvastamist vajav faktiküsimus. Suurema selguse huvides on seadusandja siiski VPTS § 188¹⁵ lg-s 1² loetlenud hulga märguandeid, mis võivad viidata eksitava või tõenäoliselt eksitava tehingukorralduse ja tehinguga turumanipulatsioonile. Muu hulgas nimetatakse selles olukordi, kus tehingukorraldused või tehingud kujutavad endast märkimisväärset osa vastava finantsinstrumendiga tehtud tehingute päevasest käibest või tehingutest vastaval turul, eelkõige juhul, kui selline tegevus põhjustab finantsinstrumendi hinna olulise muutuse (p 1); kus finantsinstrumendi puhul märkimisväärset ostu- või müügipositsiooni omavate isikute tehingukorraldused või tehingud põhjustavad olulisi muutusi turul kauplemisele võetud finantsinstrumendi või sellega seotud tuletisinstrumenti või selle alusvara hinnas (p 2); kus tehingukorraldused või tehingud hõlmavad positsioonide muutumist vastupidiseks lühikese ajavahemiku jooksul ning kujutavad endast märkimisväärset osa vastava finantsinstrumendiga tehtud tehingute päevasest käibest või mahust vastaval turul, eriti kui selline tegevus põhjustab finantsinstrumendi hinna olulise

muutuse (p 4); ja olukorda, kus tehingukorraldused või tehingud koonduvad kauplemisperioodil lühikesse ajavahemikku ja põhjustavad hinnamuutuse, mis hiljem muutub vastupidiseks (p 5).

11.2.

Lisaks objektiivsele eksitavusele tuleb KarS § 398¹ lg 1 subjektiivses koosseisus tuvastada, et objektiivses mõttes vähemalt tõenäoliselt eksitavad tehingud või tehingukorraldused tehti eesmärgiga mõjutada finantsinstrumendi turuhinda.

11.3.

Seega ilmneb KarS § 398¹ lg 1 järgi karistatav ebaõigus lubamatu eesmärgi saavutamiseks tehtud tehingutes või tehingukorraldustes endis, mis kahjustavad juba iseenesest selle kuriteokoosseisuga kaitstavat õigushüve - reguleeritud turu usaldusväärsust. Koosseisu kirjeldusest ei nähtu tagajärge. Seadusandja on lugenud koosseisuteo võimaliku tagajärje, s.o turuosalise eksitusse sattumise ja seeläbi end kahjustava tehingu või tehingukorralduse tegemise, õiguslikult võrdseks juba abstraktse ohuga niisuguse tagajärje kujunemiseks. Seega puudub nõue tuvastada, kas mõni teine turuosaline on ka tegelikult eelnimetatud käitumise tõttu eksitusse sattunud. Eelneva põhjal tuleb asuda seisukohale, et eksitusse viiva või tõenäoliselt eksitusse viiva tehingu või tehingukorralduse tegemise koosseisualternatiivis on KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni teodelikt.

12.

Kui tehingud sooritanud või kauplemisega seotud korraldusi andnud isik tõendab, et tema tegevusel on õigustatud põhjendused ning need tehingud ja kauplemisega seotud korraldused on kooskõlas asjaomasel reguleeritud turul tunnustatud tavadega, on erandina lubatavad ka sellised tehingud või kauplemisega seotud korraldused, mis annavad või tõenäoliselt annavad valesid või eksitavaid teateid finantsinstrumentide pakkumise, nõudluse või hinna kohta. See nähtub VPTS § 188³ lg-st 4, mille kohaselt ei kohaldata väärtpaberituru seaduse 21. ja 25. peatükis sätestatud turukuritarvituse keelde tehingutele, mis on teostatud Euroopa Komisjoni määruse nr 2273/2003 nõuete kohaselt (selle määrusega rakendatakse Euroopa Parlamendi ja EL-i Nõukogu direktiivi 2003/6/EÜ seoses tagasiostuprogrammidele ja finantsinstrumentide stabiliseerimisele ettenähtud eranditega). Süstemaatilises mõttes on eelmärgitud õigustatud põhjenduste näol tegemist turumanipulatsiooni teokoosseisule vastava käitumise õigusvastasust välistavate asjaoludega.

II

13.

Ringkonnakohus leidis, et maakohus on asunud omaalgatuslikult sisustama KarS § 398¹ koosseisu, tehes seda VPTS § 188¹⁵ kaudu. Seda väidet ei ole ringkonnakohus aga kuidagi põhjendanud ega osutanud ka maakohtu otsuse osale, millest selline omaalgatuslik kuriteokoosseisu sisustamine ja sellega süüdistusfunktsiooni ülevõtmine nähtuks. Kriminaalkolleegiumi hinnangul on maakohtu otsuses analüüsitud siiski kriminaalmenetlusega kogutud tõendite vastavust KarS § 398¹ koosseisule ja esitatud süüdistusele. Nõustuda tuleb üksnes sellega, et maakohtu otsuses VPTS § 188¹⁵ lg 1 sätete refereerimine on eksitav, sest KarS §-s 398¹ sätestatud kuriteokoosseis ei ole määratletud eelnimetatud sätte kaudu, vaid iseseisvalt.

14.

Väärtpaberituru seaduse § 188¹⁵ lg-s 1 sätestatakse tõepoolest turumanipulatsiooni määratlus. Võrreldes aga VPTS § 188¹⁵ lg-s 1 sisalduvat turumanipulatsiooni määratlust KarS § 398¹ lg 1 tekstiga, on silmanähtav, et karistusseadustikus määratletakse turumanipulatsioon kui kuritegu iseseisvalt. Kuigi sarnaselt VPTS § 188¹⁵ lg-le 1 on ka KarS § 398¹ lg 1 kohaselt turumanipulatsioonina karistatav eksitavate või tõenäoliselt eksitavate tehingute tegemine ja eksitava teabe levitamine, on turumanipulatsioon VPTS § 188¹⁵ lg-s 1 sätestatud väärtegu ja KarS § 398¹ lg-s 1 nimetatud kuritegu üld- ja erinormi vahekorras. Olulisim sisuline erinevus nende kahe süüteokoosseisu vahel seisneb selles, et KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud kuriteokoosseisu realiseerimine nõuab täiendavalt väärtpaberituru seaduses sätestatud toimepanija spetsiifilist eesmärki - finantsinstrumendi turuhinna mõjutamist.

15.

Ringkonnakohus asus seisukohale, et maakohus oleks pidanud T. Tooli ja K. Kirberi õigeks mõistma juba ainuüksi seetõttu, et neile esitatud süüdistus on ebakonkreetne ja puudulik - kuigi KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni kuriteokoosseis on blanketne, ei viidata süüdistuses väljaspoole karistusõigust jäävale õigusnormile, mis tunnistab süüdistatavate toimingud ebaseaduslikeks. Samuti ei märgita süüdistuses, millises osas olid T. Toolile ja K. Kirberile süüksarvatavad tehingud ja tehingukorraldused eksitusse viivad ja millises osas tõenäoliselt eksitusse viivad. Seoses nende väidetega märgib kriminaalkolleegium järgnevat.

16.1.

KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud süüteokoosseis ei ole blanketne, sest selles avatakse ammendavalt karistatava teo kirjeldus. Blanketse kuriteokoosseisu korral tuleb koosseis sisustada seadusest või muudest õigusaktidest tulenevate kohustuste või keeldudega, mille

rikkumises koosseisu realiseerimine seisneb (vt nt RKKKo asjas nr 3-1-1-74-05, RKKKo asjas nr 3-1-1-158-05, RKKKo asjas nr 3-1-1-69-06, RKKKo asjas nr 3-1-1-41-11). KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud kuriteokoosseisu blanketsust ei saa tuletada ka RKKKo-st asjas nr 3-1-1-70-11, milles on muu hulgas märgitud, et seda, kas väärtpaberiturul tegutsev isik võib olla toime pannud turumanipulatsioonina karistatava teo, tuleb selgitada väärtpaberituru toimimise aluspõhimõtete valguses. Asjaolu, et koosseisu analüüsimisel tuleb arvestada vastava õigusharu aluspõhimõtteid, ei tähenda normitehnilist välisviidet, mis annaks aluse lugeda koosseisu blanketseks, vaid üksnes tõlgendusmeetodit, mille abil piiritletakse koosseisu rakendusala.

16.2.

Ekslik on ringkonnakohtu seisukoht, mille kohaselt tulnuks T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistuses viidata karistusõigusest väljaspoole jäävale õigusnormile, mis tunnistab süüdistatavate toimingud ebaseaduslikeks. Kriminaalkolleegium märgib, et KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud koosseisukirjelduses puudub igasugune viide ebaseaduslikele toimingutele. Turumanipulatsiooni koosseisu realiseerimiseks ei ole vajalik, et tehing või tehingukorraldus ise oleks ebaseaduslik. Teokoosseisu on võimalik realiseerida täiesti tavapäraste tehingutega, kui need on eksitavad või tõenäoliselt eksitavad. Asjaolu, et tehingu eksitav või tõenäoliselt eksitav iseloom on tuvastatavad faktiküsimusena üksnes iga konkreetse juhtumi kontekstis, ei muuda teokoosseisu kirjeldust blanketseks. KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud kuriteokoosseisu tuvastamiseks on käesoleva asja kontekstis otsustava tähtsusega selle tõendatus, kas süüdistataval oli eesmärk kaubeldava väärtpaberi turuhinda mõjutada. Kõnealune eesmärk on tuvastatav analüüsides vahetult süüdistatava käitumist reguleeritud kauplemissüsteemis ilma vajaduseta tugineda muudes õigusaktides toodud regulatsioonidele.

17.

Süüdistusaktis kirjeldatakse süüdistatavate turumanipulatsioonile vastavat käitumist kui eksitavate või tõenäoliselt eksitavate tehingute ja tehingukorralduste tegemist. Prokurör on süüdistuse sellist sisustamist põhjendanud vajadusega selgitada kriminaalasja arutamisel, kas turumanipulatsiooni KarS § 398¹ mõttes tuleb käsitada teo- või tagajärjedelikina. Käsitades turumanipulatsiooni teodeliktina, on T. Tool ja K. Kirber teinud eksitusse viivaid tehinguid ja tehingukorraldusi, sest objektiivsete kriteeriumide järgi olid süüdistuses märgitud AS-i A aktsiatega tehtud tehingud eksitavad, kuna tehingute hinnad kujundati kunstlikult, mistõttu need ei kujunenud loomuliku nõudluse ja pakkumise vahekorras. Asudes aga seisukohale, et KarS § 398¹ on tagajärjedelik, mis eeldab, et avalikkus (börsil kauplejad) peab olema eelkirjeldatud eksitust ka reaalselt tajunud, oleks T. Tooli tehingukorraldused ja K. Kirberi tehingud hinnatavad vähemalt tõenäoliselt eksitusse viivatena, kuna tavaline kolmas isik börsil kauplejana ei saanud teada (st oli tõenäoliselt eksitus), et hind, millega süüdistuses toodud tehingute puhul kaubeldi, oli kindla eesmärgiga kujundatud, mitte aga loomulik tasakaaluhind. Ringkonnakohtu hinnangul on süüdistuses jäänud avamata, millised selles

mainitud tehingutest ja tehingukorraldustest olid eksitavad, millised aga tõenäoliselt eksitavad, ning süüdistuse sellise ebakonkreetsuse ja puudulikkuse tõttu oleks süüdistatavad tulnud juba maakohtu otsusega õigeks mõista.

18.

KrMS § 309 lg 2 kohaselt tehakse õigeksmõistev kohtuotsus juhul, kui kohtulikult arutamisel ei ole tuvastatud kuriteosündmust ega kuritegu või kui ei ole tõendatud, et kuriteo on toime pannud süüdistatav või kui prokurör on süüdistusest loobunud. Ringkonnakohtu otsusest ei nähtu, kuidas süüdistuse väidetav ebakonkreetsus ja puudulikkus takistasid käesolevas asjas kuriteo tuvastamist või selle tõendamist, et kuriteo on toime pannud süüdistatav. Kohtul pidi nii süüdistusakti kui ka prokuröri poolt kogu menetluse kestel korduvalt avaldatu põhjal olema selge, et kõiki süüdistuses märgitud tehinguid ja tehingukorraldusi on peetud vähemalt tõenäoliselt eksitavateks. Sellega oli kohtutele tagatud võimalus hinnata, kas T. Toolile ja K. Kirberile süüksarvatavad tehingud ja tehingukorraldused olid eksitavad või tõenäoliselt eksitavad. Samuti tagas selline süüdistuse määratlus kaitseõiguse, sest võimaldas kaitsjatel esitada argumente nii tehingute ja tehingukorralduste eksitavuse kui nende tõenäolise eksitavuse vastu.

19.

Kolleegium märgib, et kuigi vastavalt süüteomenetlusõiguse üldpõhimõtetele on süüteotehteite puhul tõendamiskoormus riigil ja süütuse presumptsioonist tulenevalt ei pea süüdistatav enda süütust tõendama, ei tähenda see, nagu peaks prokuratuur tõendama T. Tooli tehingukorralduste õigustatud põhjenduste puudumist. Nii menetlusteoorias kui ka kohtupraktikas on mööndud, et teatud juhtudel esineb nn pööratud tõendamiskoormus, kus mingite asjaolude tõendamise kohustus võib lasuda ka süüdistataval (vt nt RKKKo asjas nr 3-1-1-70- 11, p 18.1). Käesoleva otsuse p-s 12 viidatud väärtpaberituru seaduse sätete ja Euroopa Liidu õigusaktide kohaselt lasub turumanipulatsiooni tunnustele vastavate tehingute või tehingukorralduste tegemisel õigustatud põhjenduste esinemise tõendamise kohustus tehingukorraldusi või tehinguid teinud isikul. Eeltooduga haakub Riigikohtu seisukoht, mille kohaselt peab turuosaline olema võimeline põhjendada iga tema tehtud tehingut ja iseäranis peab isik suutma põhjendada niisuguse tehingu majanduslikku sisu ja vastavust turu tunnustatud tavale, mille puhul esinevad turumanipulatsioonile viitavad märgid (viimati viidatud RKKKo p 19). Seega tuleb tehingukorralduste õigustatud põhjenduste kui süüteokoosseisule vastava käitumise õigusvastasust välistavate asjaolude esinemist tõendada T. Toolil. Prokuratuur on kohustatud analüüsima õigusvastasust välistavate asjaolude esinemist süüdistatava käitumises üksnes nende esinemisel (vt ka nt RKKKo asjas 3-1-1-12-11, p 25.3).

20.

Arutatavas asjas on maakohus leidnud, et T. Tooli poolt AS-i A aktsiate müügiks tehtud tehingukorraldused olid õigustatud tema võõrandamatu õigusega käsutada oma vara.

Investorina oli T. Tool ühel hetkel huvitatud nende aktsiate ostust, kuid hinnates järgmisel hetkel ettevõtte perspektiivi, pidas õigemaks aktsiatest loobuda. Seega tegutses T. Tool lähtuvalt enda majanduslikest huvidest. Kriminaalkolleegium märgib, et isiku soov oma investeerimisportfelliga loobuda ei õigusta reguleeritud turul siiski niisugust käitumist, millega viiakse või tõenäoliselt viiakse teised turuosalised eksitusse kaubeldava väärtpaberi müügihuvi või hinna suhtes. Leidnud, et T. Tool tegutses lähtuvalt enda majanduslikest huvidest, jättis kohus põhjendamatu kaalumata, kas asjas tuvastatud faktilised asjaolud võivad viidata VPTS § 188¹⁵ lg 1² tähenduses eksitava või tõenäoliselt eksitava tehingukorralduse ja tehinguga turumanipulatsiooni toimepanemisele süüdistatavate poolt.

21.

Ringkonnakohus leidis sedagi, et süüdistusest ei nähtu, millel põhineb väide, et tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale. Kriminaalkolleegium märgib, et ringkonnakohtu kõnealune tõdemus on iseenesest õige, ent see ei anna alust tegemaks järeldusi süüdistuse ebakonkreetsuse või puudulikkuse kohta. Mõiste „turu tunnustatud tava“ sisustamiseks väärtpaberituru turukuritarvituste kontekstis tuleb pöörduda VPTS § 188¹⁶ poole, mille lg 1 määratleb turu tunnustatud tava käitumisena, mida saab mõistlikult eeldada ühel või mitmel finantsturul ning mille Finantsinspeksioon on heaks kiitnud vastavalt VPTS §-s 188¹⁶ sätestatule. Sellest tulenevalt võimaldab T. Toolile ja K. Kirberile süüdistuses esitatud etteheide, et tehtud tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale, teha järelduse selle kohta, et Finantsinspeksioon ei olnud heaks kiitnud ühtki sellist käitumist finantsturul, millele tuginedes oleksid süüdistatavad saanud tehingukorraldusi ja tehinguid õigustada.

III

22.

Jättes maakohtu otsuse süüdistatavate õigeksmõistmises muutmata ei analüüsinud ringkonnakohus sisuliselt apellatsiooni väiteid, sest asus ekslikule seisukohale, nagu oleks T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistus konkretiseerimata ja puudulik ning nagu oleks maakohus asunud süüdistust ise sisustama. Ringkonnakohtu poolne kriminaalmenetlusõiguse rikkumine on kaasa toonud ebaseadusliku ja põhjendamatu kohtuotsuse. Seetõttu on tegemist olulise menetlusõiguse rikkumisega KrMS § 339 lg 2 tähenduses, mis toob kaasa ringkonnakohtu otsuse tühistamise ja kriminaalasja saatmise samale kohtule uueks arutamiseks.

23.

Eeltoodu alusel ja juhindudes KrMS § 361 lg 1 p-st 6 ja § 362 p-st 2 tühistab kriminaalkolleegium Tallinna Ringkonnakohtu 9. novembri 2011. a kohtuotsuse ja saadab kriminaalasja uueks arutamiseks samale kohtule teises kohtukoosseisus.

24.

T. Tooli kaitsja on esitanud taotluse kaitsealuse poolt kassatsioonimenetluses kantud õigusabikulude, s.o 3 507,40 euro (sh käibemaks) hüvitamiseks. KrMS § 175 lg 1 p 1 kohaselt on menetluskuludeks valitud kaitsjale makstud mõistliku suurusega tasu ja muud menetlusosalise vajalikud kulud, mis on tekkinud seoses kriminaalmenetlusega. Kriminaalkolleegium märgib, et ka olukorras, kus Riigikohus vaatab kriminaalasja läbi prokuröri kassatsiooni alusel, tühistab ringkonnakohtu otsuse kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise tõttu ja saadab asja ringkonnakohtule uueks arutamiseks, tuleb süüdistatavale hüvitada mõistliku suurusega menetluskulud, mida ta on kandnud enda õigustatud seisukohtade esitamisel kassatsioonimenetluses (vt ka RKKKo asjas nr 3-1-1-10-99, p 61; RKKKo asjas nr 3-1-1-72-09, p 22 ja RKKKo asjas nr 3-1-1-28-11, p-d 18 ja 19). Kolleegiumi hinnangul on kassatsioonimenetluses T. Tooli poolt kaitsjale makstud tasust mõistlik KrMS § 175 lg 1 p 1 mõttes 2500 eurot, mis tuleb süüdistatavale hüvitada.

25.

K. Kirberi kaitsja on kassatsioonivastuses esitanud taotluse hüvitada K. Kirberile kassatsioonimenetlusega seotud kulud, kuid on jätnud märkimata nii nende kulude suuruse kui ka koosseisu, nagu ka taotletava hüvitise suuruse. Kriminaalkolleegium jääb senises praktikas omaksvõetud seisukohtade juurde ja leiab, et vastavalt KrMS § 189 lg-le 2 ning § 306 lg 1 p-le 14 tuleb taotlus valitud kaitsjale makstud tasu hüvitamiseks esitada enne kohtu siirdumist nõupidamistuppa (vt ka RKKKm asjas nr 3-1-1-10-10 ja RKKKm asjas nr 3-1-1-70-08, p 10). Kuivõrd käesolev kohtuasi vaadati läbi kirjalikus menetluses, tähendab eelöeldu, et taotlus kassatsioonimenetluse kulude hüvitamiseks tuli esitada hiljemalt kella 10.00-ks 4. aprillil 2012. Märgitud tähtjaks ei esitanud kaitsja konkreetset taotlust, mis võimaldanuks hinnata kaitsjatasu mõistlikkust, mistõttu jätab kriminaalkolleegium taotluse valitud kaitsjale makstud tasu hüvitamiseks läbi vaatamata.

Priit Pikamäe, Ott Järvesaar, Hannes Kiris